

Akvizice elektronických informačních zdrojů v rámci OP VaVpI – Výzva 4. 3: výsledky a praktické zkušenosti

Iva PROCHÁSKOVÁ
Univerzita Pardubice
iva.prochaskova@upce.cz

INFORUM 2013: 19. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích.
Praha 21.–22. května 2013

Abstrakt

Příspěvek podává celkový informativní přehled o konsorciálních EIZ financovaných v rámci výzvy včetně alokovaných finančních prostředků. Krátce shrnuje východiska pro zpracování projektových žádostí, upozorňuje na problémy a omezení, s nimiž se uchazeči při zpracování žádostí museli vyrovnat. Shrnuje výsledky hodnotící fáze. Na příkladu projektu Chemické elektronické zdroje pro VaV (ChemEIZ) dokumentuje způsob výběru EIZ a partnerů projektu, proces hodnocení projektové žádosti a negociace po přijetí projektové žádosti k financování. Zabývá se také strategií vyjednávání o cenách EIZ. Popisuje problémy spojené s nutností splnit při nákupu EIZ požadavky Zákona 137/2006 Sb. o veřejných zakázkách.

1. Úvod

Zajištění nezbytné informační infrastruktury pro výzkum, vývoj a inovace (VVI) v České republice začalo MŠMT věnovat pozornost koncem devadesátých let 20. století. Od roku 2000 byla dostupnost elektronických informačních zdrojů (dále jen EIZ) na vysokých školách a ve výzkumných organizacích opakovaně zajišťována účelovým financováním z programů výzkumu, experimentálního vývoje a inovací MŠMT. Podpora poskytnutá posledním dosud realizovaným programem INFOZ zajistila předplacení přístupů do EIZ do konce roku 2012.

Realizace těchto programů přinesla nezpochybnitelné pozitivní výsledky. Díky poskytnuté finanční podpoře se podařilo dostat informační zabezpečení VVI v ČR na mezinárodně srovnatelnou úroveň. Zároveň byly v rámci projektů realizovaných v těchto programech vyzkoušeny modely tzv. konsorciálních licencí. Ze získaných zkušeností však zároveň vyplynulo, že zajišťování finanční podpory pro informační infrastrukturu účelovým financováním prostřednictvím programů výzkumu, experimentálního vývoje a inovací MŠMT (v rámci Zákona 130/2002 Sb.), tj. prostřednictvím podávání konkurenčních projektů, je více než diskutabilní. Z principu se zde nejedná o konkurenční projekty. Nejsou podávány dva projekty (či více) na stejné EIZ, nýbrž vždy jeden projekt na zajištění určitého EIZ, tedy projekty vzájemně se doplňující, které v rámci programu zajistí spektrum zdrojů v potřebném rozsahu a oborovém pokrytí pro výzkumné instituce působící v daném vědním oboru. Nepřijetím jednoho (či několika) z podaných projektů je tak ohroženo zabezpečení celého vědního oboru.

Asociace knihoven vysokých škol ČR (AKVŠ), která se dlouhodobě analýzou informačního zabezpečení VVI zabývá, tedy již v průběhu programu INFOZ upozorňovala (např. prostřednictvím Rady vysokých škol)¹, že do budoucna je třeba hledat jednodušší a

¹ Viz 17. zasedání Předsednictva RVŠ dne 17. března 2011 - bod 11. Dostupné z http://www.radavs.cz/a_clanek.php?c=1175&oblast=16&historie=11

efektivnější model finanční podpory informační infrastruktury nezbytné pro zajištění konkurenceschopnosti VVI v ČR. Přesto MŠMT pro další období znovu navrhlo model účelového financování, a to ze strukturálních fondů v operačním programu Věda a výzkum pro inovace v prioritní ose 3 (OP VaVpI, PO 3). Ten byl určen pro mimopražské regiony a měl být (resp. se zpožděním byl) doplněn novým programem na podporu výzkumu, experimentálního vývoje a inovací *Informace – základ výzkumu (LR)* zaměřeným primárně na Prahu a na EIZ z oblastí společenských a humanitních věd, tj. na obory nepokryté operačním programem.

2. PO 3 OP VaVpI: Výzva 4.3 Vybavení odborných vědeckých a oborových knihoven (Výzva)

Všude ve světě zabezpečují informační podporu pro VVI univerzitní knihovny a knihovny výzkumných institucí. Je to logické, protože se jedná o informační zdroje pro pracovníky těchto institucí, jejichž potřeby, vyplývající z aktuálně řešených vědeckých problémů a výzkumných projektů, pracovníci těchto knihoven dobře znají a umějí s nimi pracovat. Rada VŠ svým usnesením ze dne 17. 3. 2011 požádala MŠMT, aby byli do přípravy nových programů pro účelové financování EIZ přizváni experti z univerzitních knihoven vysokých škol sdružených v AKVŠ. MŠMT však požadavek neakceptovalo. V českém prostředí, a to bohužel i na MŠMT, stále přetrvává mýtus, že tyto zdroje mají být zpřístupňovány i ve veřejných knihovnách. (Zde je třeba znovu zdůraznit, že knihovny vysokých škol jsou běžně odborné veřejnosti přístupné, tzn. argument, že by byly tyto EIZ bez zpřístupnění ve veřejných knihovnách pro odbornou veřejnost nedostupné, je irelevantní). Ze statistik EIZ v programu INFOZ lze vysledovat, že využívání vědeckých informačních zdrojů ve veřejných knihovnách je nízké a vzhledem k sumám vynaloženým na nákup vychází finanční částka na jeden stažený článek či realizované hledání nepřiměřeně vysoká. Výzva, vyhlášená 1. srpna 2011 s celkovou alokovanou částkou ve výši 700 mil. Kč, byla opět otevřena i knihovnám mimo vysoké školy a výzkumné organizace.

Hlavním cílem Výzvy bylo *„prostřednictvím investic do vědeckých informačních zdrojů a související infrastruktury zabezpečit dostupnost těchto zdrojů, jejich efektivní využívání a vytvořit tak podmínky pro produkování kvalitních vědeckovýzkumných výsledků“*. Hlavními podporovanými aktivitami bylo *„pořízení EIZ a listinných zdrojů“* a *„pořízení licencí včetně přístupu do archivů a vzdálených přístupů k EIZ“* (sic!). Už z těchto definic je patrné, že tvůrce zadávací dokumentace se v problematice EIZ a způsobu jejich zpřístupňování příliš neorientoval a nedokázal dohlédnout všech problémů, které příjemcům čerpání finančních prostředků v této Výzvě přinese. Doplnkovými aktivitami bylo *„pořízení či obnova hardware, software a sítí související s pořízením licencí, vybavení knihoven a studoven nábytkem, bezpečnostními systémy, specializovanými knihovnickými technologiemi, komunikační technikou, rekonstrukce (...), další aktivity směřující k zabezpečení vědeckých informačních zdrojů a související infrastruktury a služeb“*.²

Vyhlášené znění se v řadě bodů oprávněně stalo terčem kritiky z řad předpokládaných žadatelů o podporu a na prvním semináři pro žadatele se jednoznačně projevila problematičnost OP VaVpI pro účelovou podporu financování konsorciálních přístupů do EIZ, které jsou standardně hrazeny každoročním předplatným. V probíhajících diskusích na dalších seminářích i při individuálních konzultacích se podařilo sporné body vyjasnit alespoň natolik, že žadatelé byli schopni při přípravě projektu dostat cílům a podporovaným aktivitám definovaným ve vyhlášení a zároveň navázat na stávající stav a způsob zabezpečení VVI informačními zdroji, takže projektové žádosti vyhověly podmínkám pro uznání způsobilosti

² <http://www.msmt.cz/file/17018>

výdajů. Ovšem obavy, že při následných kontrolách během i po skončení realizace projektů mohou být výdaje, původně uznané za způsobilé, zpochybněny, přetrvávají. Hlavně kvůli velmi složitým pravidlům pro čerpání dotace a vykazování výdajů.

Výzva byla specifická především v tom, že projektové žádosti musely pokrýt informačními zdroji celé spektrum vědních oborů v prvních sedmi Prioritách aplikovaného výzkumu a vývoje (biologické a ekologické aspekty udržitelného rozvoje, molekulární biologie a biotechnologie, energetické zdroje, materiálový výzkum, konkurenceschopné strojírenství, informační společnost, bezpečnost a obrana) a zároveň zabezpečit přístup k těmto zdrojům pro všechny regionální univerzity a další výzkumné instituce v regionech. Z tohoto výchozího bodu vyplývalo, že se bude jednat o rozsáhlé projekty s velkým počtem partnerů či spolupracujících organizací a že instituce, která bude podávat projekt, bude zároveň partnerem v řadě dalších. Nakonec se našlo „osm statečných“ vysokých škol, které se do přípravy projektových žádostí pustily. Velkou podporu pro žadatele znamenaly konzultační aktivity koordinované AKVŠ. Na schůzce konané na půdě Univerzity Palackého v Olomouci počátkem října 2011, kde byly vysoké školy zastoupeny prorektory či kvestory, byla diskutována koncepce konsorciálního zpřístupňování a výběru EIZ, které budou do žádostí zařazeny. Z jednání vyplynulo, že je třeba zařadit nejen EIZ, s nimiž již měli uživatelé zkušenost a u nichž statistiky využívání jednoznačně prokázaly nezbytnost pro informační zabezpečení VVI, ale že je třeba vytipovat i další EIZ, a to jak na základě analýz dostupnosti EIZ na významných zahraničních univerzitách, tak přímo podle požadavků vědců a výzkumných týmů na jednotlivých vysokých školách. Dalším výsledkem jednání byl závěr, že není možné do této Výzvy podat projekt na zajištění pětiletých přístupů do elektronických periodik vydavatelství Elsevier, Wiley-Blackwell a Springer a do citační databáze Scopus, a to jak z důvodu finanční náročnosti (projekt by spolkl převážnou část alokované částky), tak proto, že stávající projekt, který v rámci programu INFOZ nesla Národní technická knihovna, měl smlouvy uzavřené až do konce roku 2013.

Bylo také rozhodnuto koordinovat přípravu partnerských smluv. Žadatelé oslovili s nabídkou účasti v projektech i subjekty mimo vysoké školy, a to i mimopražské ústavy Akademie věd ČR. Lze to v jednotlivých případech doložit např. emailovou korespondencí či svědectvím o osobním jednání. Informace, které se objevily v některých materiálech, že vysoké školy s jinými partnery nejednaly, jsou neopodstatněné. Některé z oslovených institucí se nakonec k projektům nepřipojily, často především i kvůli závazku udržitelnosti EIZ v letech 2018 a 2019, což představovalo vysoké finanční částky.

Vzhledem k rozsáhlosti dokumentace projektové žádosti, nutnosti překladu do angličtiny, velkému počtu partnerů v projektech, a tedy velkému počtu uzavíraných partnerských smluv, se zdálo nemožné splnit termín předložení projektových žádostí stanovený na 4. 1. 2012. Díky vstřícnosti Řídícího orgánu OP VaVpI (ŘO) byl termín ukončení příjmu projektových žádostí prodloužen do 20. 1. 2012. K tomuto termínu bylo zaregistrováno 14 projektových žádostí a požadovaná podpora činila v součtu více než 960 mil. Kč.

Kontrola, hodnocení a výsledky

První fází byla kontrola formálních náležitostí zaregistrovaných projektových žádostí ze strany ŘO, během níž dostali žadatelé možnost odhalené nedostatky napravit. Jeden projekt byl vyřazen již během této fáze, ostatní žadatelé dostali koncem března vyrozumění o zařazení projektu do dalšího hodnocení. Projekty posuzovala Výběrová komise ŘO, jejímiž členy byli i odborníci ze zahraničí. Výsledky této fáze hodnocení byly oznámeny na stránkách MŠMT 24. 5. 2012³. Tři projekty byly vyřazeny, osm projektů bylo přijato k financování a

³ <http://www.msmt.cz/file/22310>

dva zůstaly „v zásobníku“, protože se nevešly do alokované finanční částky. Úspěšným uchazečům byl oznámen postup do další fáze – „upřesnění parametrů“ (negociace), jejímž cílem bylo stanovit konkrétní a závazné podmínky realizace projektu. Přílohou tohoto oznámení byl formulář s výsledky hodnocení projektové žádosti. Fáze negociace v podstatě znamenala vypořádat se s připomínkami hodnotitelů a změnit projekt podle jejich doporučení.

Kromě konkrétních připomínek, které se u jednotlivých projektů samozřejmě lišily, vydala Výběrová komise zprávu s obecnými připomínkami pro fázi negociace. Doporučila nenavyšovat alokaci finančních prostředků Výzvy, ale finanční prostředky požadované v projektech snížit a tyto úspory použít na financování projektů ze „zásobníku“. Závazně stanovila odstranit ze všech projektů zavedení technologie RFID a přizvat k jednání o cenách EIZ zahraniční experty s cílem vyjednat výhodnější ceny. Vyžadovala také realizaci školení knihovníků a uživatelů, aby se dosáhlo efektivního využívání pořízených EIZ.

Proč komise tak striktně trvala na vyřazení technologie RFID, když tato technologie je v univerzitních knihovnách evropských zemí zcela běžným standardem a Výzva výslovně umožňovala finanční prostředky na vybavení knihoven „specializovanými knihovnickými technologiemi“ žádat, je nejasné. Přitom právě zavedení této technologie by univerzitním knihovnám, které se neustále potýkají s poddimenzovaným stavem pracovníků, umožnilo snížit počet pracovníků na rutinní výpůjční proces a využít je pro intenzivnější podporu uživatelů v oblasti informační podpory VVI a využívání EIZ.

Další připomínky mířily nikoli na žadatele, ale na ŘO a v podstatě tak potvrdily počáteční kritiku Výzvy z řad žadatelů. Doporučení se vztahovala jak k přesnější specifikaci cílů v případných dalších výzvách, tak i k celkovému zpracování zadávací dokumentace.

Ukončení fáze negociace a konečné výsledky

Negociace probíhaly od července 2012 a každý žadatel absolvoval jedno osobní jednání, kde byl kromě zástupců ŘO přítomen i expert posuzující část projektu týkající se EIZ. Další upřesňování pak probíhalo cestou elektronické a telefonické komunikace. Výsledkem této fáze byla přepracovaná projektová žádost obsahující kromě řady nutných formálních dokladů především upravený Technický popis projektu a podrobný aktualizovaný rozpočet. Většina žadatelů tuto fázi úspěšně ukončila a mohla realizaci projektu zahájit ještě v roce 2012.

Přehled příjemců, partnerů, konsorciálních EIZ a celkový objem finančních prostředků přidělených na tyto zdroje v rámci fáze negociace je uveden v příloze č. 1.

3. Projekt Chemické elektronické zdroje pro VaV (ChemEIZ)

Univerzita Pardubice se jako regionální lídr výzkumu v oblasti chemie ujala přípravy projektu pro informační zabezpečení v několika prioritách aplikovaného výzkumu, především v oblasti molekulární biologie a biotechnologií, materiálů, energetických zdrojů a chemického inženýrství s důrazem na udržitelný rozvoj.

Obsah projektu

Primární částí projektu je pořízení dlouhodobých licencí na EIZ pro tyto obory a tím zvýšení kvality informačního zabezpečení Univerzity Pardubice (UPa) a sedmi partnerů. Partnery projektu s podíly na způsobilých výdajích jsou: Masarykova univerzita (MU), Univerzita Palackého v Olomouci (UP), Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně (UTB), Vysoké učení technické v Brně (VUT), Veterinární a farmaceutická univerzita Brno (VFU), Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (VŠB-TUO) a Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (UJEP). Byly osloveny i mimopražské ústavy Akademie věd ČR, které během přípravy projektu však na účast rezignovaly. Jedním z důvodů byla složitost vyjednávání samostatných licencí pro tyto ústavy, protože v programu INFOZ byly např.

licence na SciFinder a Reaxys vyjednávány pro Akademii věd jako celek. Druhým z důvodů byl nepochybně i povinný závazek udržitelnosti těchto EIZ po skončení projektového financování, které představuje vysoké finanční náklady.

Z provedené analýzy potřeb cílových skupin, aktuální nabídky vědeckých informačních zdrojů pro uvedené obory a současného stavu zajištění dostupnosti vědeckých informačních zdrojů v České republice vyplynulo, že je třeba zajistit především licence na využívání unikátních databází, v nichž jsou obsaženy zásadní vědecké informace pro rozvoj výzkumu v definovaných oblastech. Samozřejmě se jedná v první řadě o databázi Chemical Abstracts, kterou produkuje stejnojmenná divize Americké chemické společnosti a která je pro akademické instituce zpřístupňována programem SciFinder. Tento program umožňuje práci s celým souborem dat od r. 1907 do současnosti a obsahuje také nástroje na vyhledávání pomocí grafické podoby chemických struktur a chemických reakcí. Databáze neobsahuje pouze chemické sloučeniny v klasickém slova smyslu, ale v posledních dvaceti letech jsou systematicky zpracovávány i tzv. biomolekuly (biomakromolekuly), a proto představuje zcela nezastupitelný zdroj pro i oblast molekulární biologie. Dnes tato báze dat obsahuje více než 60 miliónů chemických sloučenin a více než 80 mil. biomolekul, evidovaných jak přímo, tak i přebíráním informací z bází GenBank a jiných bází dat. S přihlédnutím k faktu, že databáze kromě světového soupisu sloučenin obsahuje i bibliograficky zpracovanou téměř veškerou chemicky orientovanou primární literaturu, lze oprávněně konstatovat, že Chemical Abstracts zpřístupněná programem SciFinder představují vstupní bránu do celého světa vědeckých informací z oblasti chemie, biochemie, molekulární biologie, materiálového inženýrství a velké řady aplikovaných oblastí a jako taková jsou nenahraditelná.

Druhým zdrojem jsou referátová a faktografická data, vycházející z historických děl Beilsteins Handbuch der organischen Chemie a Gmelin Handbuch der anorganischen Chemie, zpřístupňovaná dnes programem Reaxys. V systému Reaxys jsou obě tyto báze dat přístupné na společné platformě a jsou doplněny bází Patent Chemistry Database. Mimořádný význam mají tyto báze dat v tom, že obsahují faktografická data v bohatém hierarchickém uspořádání poskytujícím okamžitou informaci o tom, co je o dané látce dosud známo. Producentem je již několik let vydavatelství Elsevier.

Pro efektivní práci vědce s informacemi je naprosto nezbytné, aby byly k výsledkům (bibliografickým citacím s abstraktem) získaným rešeršemi v těchto databázích bezbariérově dostupné plné texty, tj. především články publikované v renomovaných vědeckých časopisech. Pro chemii to jsou především periodika Americké chemické společnosti (ACS) a Královské chemické společnosti (RSC). Periodika těchto společností jsou dlouhodobě mezi nejlépe hodnocenými periodiky v sedmi klíčových oblastech chemie (podle Thomson Reuters), periodika ACS jsou na prvním a RCS na druhém místě. Dostupnost těchto periodik v českém akademickém prostředí je však velmi problematická. Některé tituly se sem sice dostávaly na základě osobních členství vědců v těchto společnostech, nicméně o dostupnosti těchto zdrojů se v podstatě dá mluvit až od konce 90. let minulého století. Díky zpřístupnění elektronické formy periodik a poskytnutí výhodnějších startovacích podmínek oběma vydavateli, mohly vysoké školy utvořit „konsorcia“ a začít některé z titulů předplácet. V současné době předplácejí vysoké školy kompletní produkci časopisů obou chemických společností. Právě v chemii jsou však při výzkumu stále potřebné i starší a dokonce i historické vědecké práce. Dokládají to statistiky využití elektronických archivů, kde články z archivů obecně tvoří kolem 25 % z celkového počtu stažených článků. Přístup do elektronické formy ACS Legacy Archives představuje možnost plnotextového vyhledávání v celé produkci ACS z let 1879 až 1995 a okamžitou dostupnost plného textu více než 464 000 článků. RSC Journals Archive začínají rokem 1841, v současné době končí rokem 2007 a obsahují více než 260 000 článků. Financování nákupu archivů těchto periodik

z prostředků projektu, a tím trvalé zajištění vědeckých informací v nich obsažených, je tak logickým a potřebným zaplněním mezery v dostupnosti těchto informačních zdrojů.

V období posledních deseti let nabývají stále většího významu také informace online dostupné v elektronických knihách. Všichni významní producenti vědeckých informací již tento typ zdrojů nabízejí. Po obsahové analýze byla zvolena jako nejvíce vyhovující plnotextová elektronická knihovna Knovel (producent Knovel Corporation), která je základním zdrojem informací nejen pro chemii, ale i pro široké spektrum inženýrských oborů.

Sekundární částí projektu je realizace technických a technologických inovací v univerzitní knihovně Univerzity Pardubice. Jedná se především o rekonstrukci datových i elektrických sítí a obnovu hardwarového vybavení rešeršních studoven. Plánováno bylo i zavedení technologie RFID pro zpřístupňování klasických listinných fondů.

Výsledky hodnocení

Bodové hodnocení projektu ChemEIZ bylo poměrně nízké, proto jsme netrpělivě očekávali formulář s připomínkami hodnotitelů, abychom se dozvěděli, jaké chyby jsme udělali. Ukázalo se ovšem, že většina připomínek zahraničního hodnotitele (Nizozemce, jak vyplynulo z argumentů, které uváděl) byla neopodstatněná. Hodnotitel měl výhrady k zařazení archivů ACS a RSC s tím, že důležitější je aktuální obsah. Přitom bylo ve studii proveditelnosti výslovně uvedeno, že aktuální předplatná si hradí účastníci projektu již řadu let z vlastních zdrojů a chemický výzkum je specifický právě tím, že i informace zveřejněné ve starších ročnících časopisů jsou velmi často využívány. Výhradu měl i k zařazení elektronické knihovny Knovel, přestože většina jejich oborových kolekcí je s chemií úzce spjata. Pro negociaci jsme proto tato zdůvodnění doplnili ještě analýzou dostupnosti těchto vybraných EIZ na prestižních evropských a světových univerzitách. Výběr univerzit byl proveden namátkou z institucí umístěných na 51. až 100. místě v žebříčku World University Rankings 2011 – Chemical Engineering⁴. Informace o dostupnosti zdrojů byly převzaty z veřejně dostupných webových stránek univerzit. Výsledek analýzy je uveden v příloze č. 2.

Největší výhrady měl hodnotitel vůči plánovaným výdajům za EIZ. Svou námitku založil na tvrzení, že cena za SciFinder ve výši 500 000 EUR ročně pro sedmičlenné konsorcium je příliš vysoká a je třeba ji o 50 %! snížit. Jako důkaz nepřiměřenosti uváděl, že za tuto cenu předplácí SciFinder v Nizozemsku desetičlenné konsorcium. Částka 500 000 EUR se však v projektové žádosti neobjevila nikde, natož jako cena za zdroj americké provenience. Bůh sud', kde k ní hodnotitel přišel. V žádosti byla uvedena celková předjednaná cena na pětiletou licenci v USD a byla to částka vycházející z ceny vyjednané s finanční podporou programu INFOZ, za níž byl realizován přístup do zdroje v letech 2010 – 2012. Kdyby hodnotitel pracoval s tímto číslem, vyšlo by mu, že při přepočtu na EUR činí předpokládaná roční cena pro sedmičlenné české konsorcium 2/3 částky, kterou hradí nizozemské konsorcium, a že se tedy zcela prokazatelně jedná o cenu přiměřenou a nikoli přemrštěnou. Argumentačně nepodložený byl i požadavek na stejné snížení předběžně plánované ceny za Reaxys, která samozřejmě také vycházela z ceny, za níž byl Reaxys zpřístupňován v letech 2010 až 2012 s finanční podporou programu INFOZ. Zde se jednalo o požadavek zvláště absurdní, protože neústupnost vydavatelství Elsevier při cenovém vyjednávání je všeobecně známa. Leda, že pro nizozemské instituce existují zvláštní ceny ☺.

Na negociační schůzce se nám podařilo omyl hodnotitele dokázat, zástupci ŘO a přítomný expert naši argumentaci přijali, netrvali na nesmyslných požadavcích hodnotitele a stanovili požadavek na snížení způsobilých výdajů na EIZ v reálně dosažitelných procentech. Nicméně hodnotitele samotného, jak vidno níže, o jeho omylu už nikdo neinformoval ☹.

⁴ <http://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2011/subject-rankings/technology/chemical-engineering/>

Z informací, které jsem dostala od řešitelů ostatních projektů, vyplynulo, že v jejich projektech se o žádné významné výstřelky v cenách také nejednalo, přesto se nejprve v českých knihovnických kuloárech a posléze i ve studii⁵, která je jedním z výstupů projektu *Efektivní informační služby pro státní správu*⁶ objevilo toto tvrzení:“(…) nehospodárnost (při vyjednávání licenčních cenových podmínek EIZ v rámci OP VaVpI – pozn. autorky) (...) potvrdil holandský expert drh. drs. A. J. H. A. Verhagen, který má mnohaletou zkušenost s nákupem EIZ a jenž v rámci OP VaVpI zpracovával hodnotící zprávu. Ten uvedl, že tyto prvotně vyjednané licenční a cenové podmínky v rámci konsorcií v OP VaVpI jsou značně nevýhodné.“

Abychom splnili požadavek ŘO na zapojení zahraničního experta do vyjednávání, oslovili jsme s prosbou o konzultaci Paula Harwooda (JISC Collections). Paul Harwood je renomovaný odborník se zkušenostmi rovněž z komerční sféry, v JISC je zaměstnán od roku 2003, v současné době jako náměstek generálního ředitele s odpovědností za rozvoj JISC Collections. Paul Harwood obdržel v písemné formě podklady k jednotlivým licencím (cenu a rozsah licencí v roce 2012 a cenové nabídky pro následující pětileté období). Na základě těchto podkladů připravil v písemné formě několik základních bodů, na nichž by měla být postavena strategie vyjednávání. Upozornil, že nelze předpokládat snížení ceny pod úroveň, za níž byly licence zpřístupňovány podle smluv, které končily k 31. 12. 2012. Potvrdil, že obtížnost cenových vyjednávání speciálně s Americkou chemickou společností a Elsevierem je všeobecně známa. Přesto se nám podařilo vyjednat velmi příznivou cenu za SciFinder a u Elsevieru jsme nakonec také určitého snížení ceny za Reaxys dosáhli. Tady byla jednání o to složitější, že odstoupením VUT se počet členů konsorcia oproti INFOZ o jednoho snížil, takže bylo jasné, že producent dostane z ČR tak jako tak méně. Dosaženo bylo i snížení ceny za Knovel díky přeřazení jedné instituce do kategorie „small“. Na archivy RSC a nad rámec požadavku ŘO i na archivy ACS byla vyjednána poměrně vysoká „konsorciální sleva“. Konečným výsledkem vyjednávání jsou tedy ceny vysoce hospodárné.

Kromě striktního požadavku na vyřazení technologie RFID, který byl společný pro všechny projekty, vyslovil hodnotitel jen drobná doporučení týkající se plánovaných účastí na zahraničních konferencích. Žádné výhrady neměl k systému řízení projektu ani k části týkající se obnovy sítí a hardware.

Dokončení fáze negociace, vydání Rozhodnutí o poskytnutí dotace a zahájení realizace projektu

Po negociační schůzce k projektu koncem srpna 2012 následovala příprava přepracované projektové žádosti. Toto období negativně ovlivnila skutečnost, že se dvakrát vyměnil náš projektový i finanční manažer. Řešení některých našich problémů a dotazů se proto protahovalo. Nad rámec doporučení Výběrové komise trval ŘO na poměrně podstatném snížení úvazků řešitelského týmu. Tento požadavek jsme vnímali jako neodůvodněný, nicméně se nám nepodařilo původní úvazky obhájit.

Velký problém přinesl i striktní požadavek na jednotný režim DPH v projektu. Protože v zadávací dokumentaci tento požadavek nebyl, nastavili jsme režim tak, jak je to na UPa obvyklé – pro plnění přijatá za účelem poskytování knihovnických služeb, výuky a vědy (tedy nákupy licencí na EIZ) režim bez nároku na odpočet, pro ostatní plnění režim s částečným odpočtem. Tím vznikla v rozpočtu projektové žádosti tzv. nezpůsobilá DPH s možností žádat její vrácení Finančním úřadem. Protože ve fázi negociace nebylo možno navyšovat schválené způsobilé výdaje v žádných položkách rozpočtu, vznikl příkázáním jednotného režimu pro

⁵ Národní technická knihovna. *1.2.4 Implementace jednotného systému plánování nákupu EIZ do ČR*. V Praze dne 19. Prosince 2012. Verze 3.0. Finální verze.

⁶ <http://www.techlib.cz/cs/1643-projekt-efi>

celý projekt nezpůsobilý výdaj, se kterým Univerzita Pardubice při přípravě projektové žádosti nepočítala, a to ve výši více než 1,2 mil. Kč.

Podrobně jsme museli obhajovat i zamýšlené počty nově pořizovaných počítačů a dalšího vybavení i plánované rekonstrukce datových sítí, přestože by mělo být nad slunce jasnější, že v oblasti IT i hardware je po deseti a v některých případech i patnácti letech užívání vše více než zralé na výměnu.

Fázi negociace se nám nepodařilo dokončit v původně plánovaném termínu k 31. 10. 2012. Zahájení realizace tak muselo být o měsíc odloženo, což znamenalo další přepočítávání a přesuny částek v rozpočtu z přípravné do realizační fáze. Realizace projektu byla oficiálně zahájena 1. prosince 2012, Rozhodnutí o přidělení dotace má datum 11. prosince 2012.

4. Zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách (Zákon)

Popisovat dopodrobna všechny adrenalinové zážitky, které přinesla povinnost postupovat při pořizování EIZ podle Zákona, by vydalo na samostatný román. Ještě během přípravy projektové žádosti to vypadalo, že budeme soutěžit EIZ v otevřeném řízení, protože pro projektové manažery a právníky ŘO se jednalo o naprosto novou věc a chvíli trvalo, než pochopili specifikum problematiky. Tedy, že většina EIZ je unikátních, nejsou vzájemně zaměnitelné, ty, které byly do projektu vybrány, nelze nahradit jinými a dodavatelem je ve většině případů přímo producent nebo dodavatel s exkluzivitou potvrzenou producentem. Nakonec se nám podařilo, že už během negociace přijal ŘO jako fakt, že budeme pro pořízení EIZ používat § 23 odst. 4 písm. a) Zákona, tedy formu „Jednací řízení bez uveřejnění“ (JŘBU), a že je to tak správně.

Nicméně formální náležitosti JŘBU jsou i tak složité víc než dost a řídí se stejnými oznamovacími lhůtami podle předpokládané výše zakázky jako otevřená výběrová řízení. Zadávací dokumentace se také musí povinně předkládat ŘO na tzv. ex ante kontrolu. ŘO má samozřejmě také lhůty, během nichž je povinen vydat stanovisko k dokumentaci. Přestože jsme tedy s přípravou začali už v listopadu, nepodařilo se výběrová řízení realizovat do konce roku 2012, jak bylo původně plánováno. Aby nedošlo k přerušení v přístupu ke zdrojům SciFinder, Reaxys a Knovel, byl s producenty dojednan režim zkušebního přístupu až do doby ukončení výběrového řízení a podepsání smluv.

V případě čtyř zdrojů z pěti byl nákup licence realizován přímo u producenta, pouze u Knovelu prostřednictvím českého dodavatele s exkluzivitou. Bylo to logické, protože v předchozích letech se předplatné objednávalo také tak. Přestože jsme nechali zadávací dokumentaci i výzvu k jednání kompletně přeložit do angličtiny, dorazily na otevírání obálek, stanovené na začátek ledna, pouze dvě obálky s nabídkami a z nich jen nabídka na Knovel byla v pořádku. Všechna čtyři výběrová řízení se zahraničními dodavateli musela být zrušena a začínalo se od začátku včetně povinných předběžných oznámení a kontrol ex ante. V projektu stanovený termín 31. 3. 2013 jako závazný „milník“, k němuž musí být výběrová řízení ukončena, smlouvy podepsány, licence uhrazeny a zdroje zpřístupněny, byl rázem reálně ohrožen.

Pro zahraniční dodavatele (zvláště pro ty mimo Evropskou unii) bylo zcela nepochopitelné, proč vůbec se mají účastnit jakési „soutěže“, když jsou jediní, kdo produkt dodává, když doposud to fungovalo systémem každoroční objednávky a fakturace na základě licenčních smluv uzavřených na počátku zpřístupňování zdroje, tedy často před více než deseti lety. Proč mají vypracovat novou licenční smlouvu a zapracovat do ní různé, z jejich pohledu naprosto zbytečné požadavky vyplývající ze znění zadávací dokumentace, proč mají najednou dokládat různé typy čestných prohlášení a řadu dokladů prokazujících jejich způsobilost, když se jedná o produkt, k němuž mají autorská práva. Následovala intenzivní

emailová a telefonická komunikace se zástupci producentů, aby nabídka obsahovala vše, co obsahovat má. Toto období trvalo déle než měsíc, přesto nakonec museli zástupci Chemical Abstracts a ACS přijet osobně, aby se vůbec podařilo dát nabídku do takové podoby, aby při kontrole, zda nebyl porušen Zákon, obstála. Nakonec tři nabídky dorazily k požadovanému termínu dne 1. 3. 2013: 10,00. Pro SciFinder byl termín na poslední chvíli prodloužen, aby se znovu nemuselo výběrové řízení rušit, protože bylo jasné, že obálka nedorazí včas. Dorazila v 10, 45 ☺.

Po otevření obálek a posouzení úplnosti nabídek jsme tedy mohli s úlevou konstatovat, že je vše v pořádku, a oznámit uchazečům, že byli vybráni. Zároveň s tím, jsme je museli podle Zákona vyzvat, že mají možnost se do deseti dnů proti výsledku odvolat. Následovala další intenzivní komunikace, kdy jsem vysvětlovala, že se skutečně jedná o dodržení podmínek Zákona. A čas běžel. Překonali jsme i toto úskalí a konečně došlo na podpisy smluv. Přestože smlouva v nabídce byla ze strany dodavatelů podepsaná a logické by tedy bylo nechat ji podepsat rektorem Univerzity Pardubice a tím řízení ukončit, takto jednoduché to nebylo. Smlouva zasláná v obálce s nabídkou musela zůstat součástí kompletní dokumentace JŘBU, bylo tedy třeba ji znovu vytisknout, nechat podepsat rektorem a zaslat druhé straně k podpisu. Čas se zoufale krátil, proto byly všem dodavatelům podepsané smlouvy zaslány elektronicky s prosbou, ať je podepíší, naskenované hned vrátí a obratem vystaví faktury. Zároveň byly klasickou poštou zaslány originály smluv.

Nakonec byla všechna úskalí zdárně překonána a „dobrá věc se podařila“. Smlouvy byly podepsány a faktury úspěšně uhrazeny, poslední dvě 29. 3. 2013. Milník byl splněn! Během dubna zbývala už jen maličkost, vysvětlit do Ameriky, kde je běžně naskenovaný podepsaný dokument považován za rovný papírovému originálu, že opravdu, ale opravdu musí podepsat i papírové originály smluv, které jsme jim zaslali, a klasickou poštou nám je vrátit, abychom je mohli založit do dokumentace veřejných zakázek.

5. Statistiky využívání – mýty a fakta

Plnění hlavního cíle projektu je sledováno plněním hodnot nastavených v monitorovacím indikátoru 110 403 (počet stažených plných textů, počet hitů). Takto formulovaný indikátor však má v podstatě nulovou vypovídací hodnotu, protože sčítá dohromady hrušky a jablka, někdy i švestky. Už v projektové žádosti jsme tedy považovali za nutné podrobně vysvětlit, co lze v případě různých typů zdrojů sledovat a jak je možné intenzitu využívání vykazovat.

Pro referátové zdroje (SciFinder a Reaxys) je stanovena jako jednotka monitorovacího indikátoru realizované hledání. Počet hledání (searches) provedených během kalendářního roku je producentem prokazatelně zaznamenáván a poskytován jako statistický údaj. Tento ukazatel reprezentuje skutečné využívání, protože je výsledkem potřeby hledat vědecké informace v daném zdroji, přičemž charakter „hledání“ může být velmi různorodý. V jednom případě se může jednat o rozsáhlou rešerši, např. před zahájením nového vědeckého projektu, kde původní dotaz je postupně upřesňován, v jiném o jednoduché vyhledání konkrétní citace či veličiny nebo vlastnosti příslušející danému objektu. Pro archivy elektronických časopisů ACS a RSC jako plnotextové zdroje je jednoznačným dokladem využití stažený článek. Pro elektronickou knihovnu Knovel poskytuje producent statistiku využití v počtu otevřených (tj. prohlédnutých) stránek a kapitol. Za jednotku monitorovacího indikátoru pro tento zdroj byla zvolena otevřená stránka.

Hodnoty monitorovacího indikátoru u EIZ, které měli účastníci projektu přístupné již v předcházejícím období, někdy i déle než 10 let, byly nastaveny podle aktuálního využívání, u článků z archivů periodik byly stanoveny odhadem podle využívání aktuálních předplatných

a s přihlédnutím k zahraničním zkušenostem s využíváním archivů. V rámci negociace vznesl ŘO požadavek na zvýšení hodnot s poukazem na to, že povinnou aktivitou projektu jsou školení pro využívání EIZ a správně provedená a dostatečně často opakovaná školení povedou ke zvýšení využívání. Toto tvrzení je opodstatněné u nově zpřístupňovaných zdrojů, kde je potřeba s novým zdrojem akademickou obec seznámit. To však není případ EIZ v projektu ChemEIZ. Všechny tyto zdroje výzkumní pracovníci, učitelé i studenti všech institucí zapojených do projektu dobře znají a už léta je využívají. Intenzita využívání je tady závislá na prováděných školeních jen okrajově. Závisí především na počtu výzkumných a vědeckých projektů, které jsou v tom kterém období na univerzitě realizovány, na počtu studentů v magisterských a doktorských studijních programech zapojených do výzkumných projektů, a v neposlední řadě i na počtu studentů v bakalářském studiu, kteří např. SciFinder využívají pro zpracování rešerše, která je tématem jejich bakalářské práce. Žádní potenciální uživatelé, které bychom získali zvýšenou intenzitou školení, tu v podstatě nejsou, pokud u některých zdrojů nebereme v úvahu případné uživatele z řad odborné veřejnosti, která má do univerzitních knihoven přístup. (Což jsou ovšem jednotky nikoli desítky či stovky uživatelů). Tady však zase často narážíme na omezení licenčních smluv, jež u některých zdrojů striktně zapovídají zpřístupnění uživatelům, kteří nejsou členy akademické obce.

Také je třeba vzít na vědomí, že u plnotextových zdrojů jsou jednou stažený článek či kapitola z knihy, které si uživatel uloží na svůj disk, často využity několikrát nejen tím samým uživatelem, ale i dalším – typická interakce mezi učitelem a studentem. To se však v aktuálních ročních statistikách stažených z webu producenta nikterak neprojeví. Z demografické reality v ČR a ze změn ve způsobu financování vysokých škol také vyplývá, že počty vysokoškolských studentů se budou v následujících letech snižovat, a to leckde i významně. Ze všech výše uvedených argumentů vyplývá, že významné navýšení využívání zdrojů nelze do budoucna očekávat, leda s významným navýšením prostředků do výzkumu a vývoje a zahájením většího množství nových výzkumných projektů.

Nicméně požadavek ŘO na navýšení monitorovacího indikátoru musel být akceptován. Celková hodnota monitorovacího indikátoru v Technickém popisu projektu byla nastavena k 31. 12. 2014 na 162 720. Přehled hodnot podle zdrojů je uveden v následující tabulce.

	Scifinder	Reaxys	Archivy ACS	Archivy RSC	Knovel
Počet hledání	68 000	43 600	Není relevantní	Není relevantní	Není relevantní
Počet stažených článků	Není relevantní	Není relevantní	7 900	2 420	Není relevantní
Počet otevřených stránek	Není relevantní	Není relevantní	Není relevantní	Není relevantní	40 800

6. Závěr

V příspěvku jsem se pokusila dotknout několika zásadních problémů, s nimiž se potýká většina vysokých škol (a jistě i ostatních výzkumných organizací) při zajišťování informační infrastruktury pro VVI v důsledku nesystémové a účelově zajišťované finanční podpory ze státního rozpočtu. Uvažovaná změna směrem k centralizovanému zajišťování licencí přichází hodinu po dvanácté, ale samozřejmě lépe pozdě než nikdy. Vytvoření jednoho licenčního centra, které bude administrovat potřebné licence pro všechny výzkumné organizace v ČR, je krok správným směrem. Návrh na vytvoření takového centra je

prezentován ve výše zmíněné studii *1.2.4 Implementace jednotného systému plánování nákupu EIZ do ČR*. Je to materiál, z něhož po podstatné úpravě v analytické části *Zhodnocení současného stavu nákupu a zpřístupňování EIZ v ČR*, bude možné vyjít.

Velmi seriózní diskuse však musí být vedena o tom, jak má být toto licenční centrum zajištěno organizačně, jaké funkce má plnit a především, jak mají být licence zajištěny finančně, zda centrálně dotací ze státního rozpočtu, případně s následným rozdělením „nějak“ určených podílů na „virtuální účty“ jednotlivých účastníků či sdružováním finančních prostředků zainteresovaných institucí. Nejnovější zkušenosti ze zahraničí ukazují ústup od dlouhodobých licenčních smluv a financování formou „národních licencí“, protože situace v oblasti informačního průmyslu se začíná z mnoha důvodů (jedním z nich je i hnutí otevřeného přístupu) poměrně dynamicky měnit.

Příloha č. 1 **Přehled financovaných konsorciálních EIZ**

Registrační číslo projektu.	Název projektu/Konsorciální EIZ	žadatel	partner	Celkový objem financí na konsorciální EIZ v mil. Kč bez DPH
CZ.1.05/3.2.00/12.0227	MENDELU RESEARCH LIBRARY	MENDELU		28,9
	CAB Abstracts Plus Collection	MENDELU	JČU, VFU	
	CABI Compendia	MENDELU	JČU, VFU	
	CABI eRef Works	MENDELU	JČU, VFU	
	CAB eBooks	MENDELU	JČU, VFU	
	Food Science and Technology Abstracts	MENDELU	UTB, VFU	
	Environment Complete	MENDELU	MU, UJEP, UTB	
CZ.1.05/3.2.00/12.0225	MEDINFO	MU		61
	BMJ Journals Online	MU	UP, FNsv.Anna, OU	
	BMI Online	MU	UP, FNsv.Anna, OU	
	LWW High Impact Collection	MU	UP, FNsv.Anna	
	LWW Definitive Archive	MU	UP, FNsv.Anna	
	Karger Journal Collection Current	MU	UP, FNsv.Anna	
	New England Journal on Medicine	MU	UP, FNsv.Anna	
	Thieme e-books Library	MU	UP, FNsv.Anna	
	Nursing@OVID	MU	UP, FNsv.Anna, ZČU, UJEP	
	CINAHL Plus with Fulltext		OU, UPa, UTB	
	Annual Reviews - Biomedical	MU	UP	
	OVID Medline	MU	UP, FNsv.Anna	
CZ.1.05/3.2.00/12.0229	VIZ – Věd.informační zdr. pro VaV	UJEP		21
	Oxford Journals STM	UJEP	UP, MENDELU	
	Oxford Journals Archive STM	UJEP	JU, UP, MU, MENDELU	
	Cambridge Journals STM	UJEP	UP, MENDELU	
CZ.1.05/3.2.00/12.0231	ChemEIZ	UPa		86,03
	SciFinder	UPa	MU, UP, UTB, VUT, VFU, VŠB-TUO,	
	Reaxys	UPa	MU, UP, UTB, VFU	

	Knovel	UPa	UTB, VUT, VŠB_TUO, UJEP	
	archiv periodik RSC	UPa	MU, UP, UTB, VFU,	
	archiv periodik ACS	UPa	MU, UP, UTB, VUT, VFU	
CZ.1.05/3.2.00/12.0228	NATURA	UP		90,9
	Zoological Record		BCAV, VFU	
	BioOne 1, BioOne 2	UP	BCAV, JU, MENDELU, VFU	
	EnviroNetBase	UP	MU, UJEP, UTB, VFU	
	IOPscience	UP	MU, UJEP, UTB, VFU	
	Nature Publishing Group Collection	UP	BCAV, MU, VFU, VUT ,FNsv. Anna	
CZ.1.05/3.2.00/12.0226	INFO4TECH	VŠB-TUO		47,1
	ACM Digital Library	VŠB-TUO	VUT, MU, TUL, ZČU, UHK	
	IEEE/IET Electronic Library (IEL)	VŠB-TUO	VUT, MU, TUL, ZČU, UTB, UPa	
CZ.1.05/3.2.00/12.0230	SCI-INFO	ZČU		59,5
	EBSCO - Academic Search Complete	ZČU	JU, MU, MENDELU, SU, UHK, UJEP, UP, UPa, UTB, VFU, VŠB_TUO, VUT, OU	
	E-books EBSCO	ZČU	JU, MU, MENDELU, SU, UHK, UJEP, UP, UTB, VFU, VUT, OU	
			další partneři: SVKPI, SVKHK, VKOI, JčVK, KKLlib, MZK, MSVK, VKKI	
CZ.1.05/3.2.00/12.0232	STMFull	UTB		42,6
	ProQuest STM	UTB	MU, MENDELU, UP, UPa, JU, ZČU, UHK, TUL, VŠB-TUO, VUT, UJEP, VŠTE, BC AV ČR, CVGZ AV ČR, ÚPT AV ČR, MSVK, SVKPI	
CZ.1.05/3.2.00/12.0236	Obor.knihovna zem. apl.výzkumu	Agrovýzkum, Rapotín		27,8
	CAB Abstracts Plus Collection	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	
	CAB Abstracts 1973+	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	
	CAB Abstracts Archive (1910-1972)	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	
	CAB eBooks (2005-2007)	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	
	CABI Compendia (2013-2017)	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	
	Food Science and Technology Abstracts	Agrovýzkum	Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	

	OECD Agriculture Statistics	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	
	STM Cambridge Journals Online	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	
	STM Archive	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	
	ProQuest Agriculture journals	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	
	ProQuest Agriculture Science Collection	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, VUBHB, Agritec, VÚPS	
	Ebrary ebooks	Agrovýzkum	VULHM, Zemědělský výzkum, VŠÚO, Agritec, VÚPS	

Příloha č. 2: Analýza dostupnosti vybraných informačních zdrojů na prestižních evropských a světových univerzitách

	Lund University	Norwegian University of Science And Technology	University Colledge London	University of Barcelona	Curtin University of Technology	University of Waterloo	University of Alberta	Ludwig-Maximilians-Universitat Munchen	University of Glasgow	Trinity College Dublin
SciFinder	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano
Reaxys	ano	ne	ano	ano	ne	ano	ano	ano	ano	ano
RSC	ne	ne	ano	ano	ano	ne	ano	ano	ano	ano
RSC archivy	ne	ne	info není dostupné	ne	info není dostupné	ne	ano	ano	ano	info není dostupné
ACS	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ano	ne	ano	ano
ACS archivy	info není dostupné	info není dostupné	ano	ano	info není dostupné	ano	info není dostupné	ano	ano	ano
Knovel	ano	ano	ano	ne	ano	ano	ano	ne	ne	ano